

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Copyright © 2017, Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-02159-2

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Mr Slobodan Smiljanić

NEBESKI KORACI
IZNAD KRUPNJA

ZLATIBORSKI BIK PRED
ČAJETINSKIM SUDOM

Beograd, 2017.

NEBESKI KORACI
IZNAD KRUPNJA

PRVO POGLAVLJE

HRONIKA ZABAČENE VAROŠI

I DEO

Varošica Krupanj nalazi se na zapadu Srbije. Od reke Save udaljena je oko pedeset kilometara a od Drine oko trideset kilometara, ako se ide preko Mačkovog kamena. Varošica koja je u vreme moga rođenja imala oko hiljadu i trista stanovnika leži u kotlini okružena brdima od kojih su najznačajnija Jagodnja i Boranja, obrasla bukovim, cerovim i grabovim drvećem. Od svih okolnih brda jedino brdo Đulim, kao najisturenije, prostire se skoro do centra varoši. Na severnoj strani, gde u toku cele godine ima malo sunčeve svetlosti, nalazi se glavna ulica koja je dugačka skoro jedan kilometar. Celom dužinom ulice su jedna do druge prizemne kuće i poneka spratna, uglavnom bliže samom centru. Tu se nalazi spratna kuća porodice Milićević, koja je po svom izgledu takva da ne bi bila greška da se zbog svoje lepote proglasi spomenikom kulture. Tačno preko puta, takođe na raskrsnici, nalazila se montažna zgradica u kojoj je bila smeštena poslastičarnica jednog Albanca, koji je živio tu sa svojom porodicom. Svi oni su na smenu radili u poslastičarnici. Sa drvenim podom i zastakljenom vitrinom u kojoj je bilo kolača raznih vrsta i oblika, primamljivog mirisa koji bi zagolicao svakoga ko bi prolazio centrom varoši. Kada se krene od centra prema severoistoku kuće su sve ređe, a poslednja se nalazila otprilike preko puta ulaza na sporedni putić koji vodi prema bolnici. Odatle prema topionici rude antimona, koju su Krupanjci nazivali fabrika, ima nešto više od pola kilometra. Sa obe strane makadamskog puta je red jablanovih stabala, visine desetak metara a debljine najmanje pola metra, što ukazuje na činjenicu da su stari pedesetak i više godina. Ovi jablanovi su u kasno proleće predstavljali pravi ukras kada se autobusom ulazi u

Krupanj. Oni su bili tunel sastavljen od prirode, sa puno hladovine u letnjim vrućim mesecima. Slično rastinje nalazilo se sa obe strane putića koji vodi prema bolnici u dužini od oko sto dvadeset metara. Sama zgrada bolnice bila je zadužbina velikog dobrotvora Nikole Spasića, rodom iz ovog kraja, koji je veći deo svoga života proveo u Beogradu. Zgrada je zbog svog značaja i lepote arhitekture proglašena spomenikom kulture kao javno dobro od opšteg interesa. Ukrašena je sa dva stuba na svojim ivicama na spratnom delu sa čeone strane do ulice. Ulaz u zgradu je sa zadnje strane, posmatrano iz pravca kuda teče reka, a iza nje blaga uzbrdica prekrivena gustim rastinjem. U zgradu se ulazi kroz široka dvokrilna vrata, pravo prema ogromnom predvorju. Ispred su široke stepenice koje vode na sprat, sa ogromnim rukohvatima postavljenim na vretenasto oblikovanim stubovima. Kada se popne na sprat, nailazi se na široko predvorje, odakle se kroz više postavljenih vrata ulazi u manje prostorije, odnosno sobe, isto kao i u prizemlju. Sa obe bočne strane zgrade nalaze se stepenice i vrata kroz koja se ulazi u suteran koji je sastavljen od hodnika i više vrata kroz koja se ulazi u male prostorije. U posleratnom periodu u ovim prostorijama bile su zubne ambulante, a u nekim nešto drugo, više se ne sećam šta. Cela zgrada je uvek bila u urednom stanju, što se tiče njene unutrašnjosti. Fasada je redovno bila farbana u belu boju, što je bila karakteristika bolnica tog doba. U krugu fabrike nije postojala samo topionica rude antimona i olova. Ovde su postojale i prostorije za stanovanje i življenje, namenjene isključivo za poslodavce i rukovodioce u Topionici. U Topionicu se dolazilo skretanjem sa makadamskog puta udesno, posmatrano od centra Krupnja, u dužini od oko stotinu metara. Tačno preko puta, naspram Topionice, pored makadamskog puta, nalaze se dve prizemne zgrade koje su takođe bile namenjene za stanovanje i tako je bilo sve dok fabrika nije prestala sa radom. Počev od centra varoši dalje prema zapadu ulica se produžava iako ima drugi naziv. Prvo se stigne do mosta preko reke Bogoštice. Odmah sa leve strane od mosta gledano od centra, a pored same reke, nalazila se kuća Kostić Draginje, supruge partijskog funkcionera Ivana Božića. Odmah do ove kuće je zgrada Todora Toše Isailovića, bojadžije, koja je ozidana na sprat. Iza zgrade je pomoćna zgrada koju su izdavali advokatima. U to vreme u Krupnju postojao je samo jedan advokat, te nije bilo nikakve konkurencije. Tako su se nekoliko decenija smenjivali advokati u ovoj prostoriji. Imala je povoljan položaj jer je tačno preko puta malo ukoso bila zgrada Opštine sa svim

Nebeski koraci iznad Krupnja

svojim organima i Opštinskim sudom, kao i prostorijama Opštinskog komiteta. Po lepoti svoga spoljašnjeg izgleda ova zgrada može parirati zgradi bolnice. Ima oblik slova G s tim što kraći deo predstavlja deo u kome su smeštene prostorije Opštinskog suda. U prizemnom delu je pošta i veći broj prostorija namenjenih za upravne poslove i prostorije za prekršajne organe, kao i prostorija Udruženja penzionera. Spratni deo je luksuzniji, jer se tu nalazi sala za sednice, zatim kancelarija predsednika Opštine, kancelarija sekretara i još neke prostorije. Opštinski komitet je takođe smešten na spratnom delu zgrade. Na spoljašnjoj strani zgrade nalazi se više lukova koji daju egzotičan izgled celoj zgradi. Fasada je ofarbana u belo i uvek besprekorno održavana. Napred u istom smeru je mala zgrada apoteke, koja po svojoj arhitekturi predstavlja pravo remek-delo. Takvu zgradu nisam video ni u jednom drugom gradu. Zbog svoje originalnosti i tehničkih rešenja, kao i vremena kada je sazidana, proglašena je za spomenik kulture od javnog značaja. Pre Drugog svetskog rata u ovoj apoteci radio je njen vlasnik nemačkog porekla, Franc Cigler, koji se šlogirao neposredno pred rat. Umesto njega, radili su njegovi pomoćnici. On je bio vezan za invalidska kolica, i uvek bi neko od građana dobrovoljno gurao kolica kad apotekar krene u šetnju. Ponekad bi to činio Nešić Dragomir zvani Draga iz Likodre, kada bi se kojim slučajem zatekao u varoši. Namerno je spomenuto njegovo ime i njemu je posvećeno mnogo prostora u ovoj priči. Što se tiče apotekara Cigler, čim su partizanske jedinice oslobodile Krupanj, početkom septembra 1941. godine, nestao je sa svojom porodicom iz Krupnja. Tek kasnije saznalo se da je uz pomoć Nemaca stigao do Beča. Više se nije pojavio u Krupnju ni posle rata. Šta je bilo sa njim i njegovom porodicom, izgubio se svaki trag. Apoteka je i posle rata nastavila sa radom i nikada do sada nije menjala svoju namenu. Tačno preko puta nalazi se crkva. Ona je sazidana od granitnog kamena i po svom izgledu više liči na manastir nego na crkvu. Novčana sredstva za gradnju više su sakupili sami građani i seljaci svojim doprinosima, a manji deo uložila je država. Počela je da se gradi 1929, a završena je 1931. godine. Granitni kamen dovlačen je sa planine volovskom zapregom. Narod je to činio sa velikim entuzijazmom, jer su znali da će u unutrašnjosti crkve biti smešteni posmrtni ostaci njihovih najmilijih koji su poginuli na Mačkovom kamenu u Prvom svetskom ratu. Crkva je sazidana sa više kupola okolo. Najveća je bila na samom vrhu sa malim prozorima ili otvorima. Iznad prozorčića ugrađeni su kamenovi narandžaste ili crvene boje,

što je zdanju davalo još lepši izgled. Na glavnom ulazu prema zapadnoj strani sagrađena su dva stuba, tako da je više ličila na manastir. Kada je konačno crkva bila sagrađena, uz veliku svečanost preneti su posmrtni ostaci sa kosturnice na Mačkovom kamenu u specijalno sagrađen podrum ispod poda crkve. Manji deo kostiju srpskih ratnika ostao je u kosturnici na Mačkovom kamenu. Dalje, na maloj uzbrdici prema jugozapadu, nalaze se prizemne i poneka spratna zgrada koje neću opisivati, jer su manjeg značaja. Jedino ću pomenuti prizemnu zgradu na samom čošku sa leve strane, jer se tu nalazi ulica koja ide popreko u odnosu na glavnu ulicu prema reci Kržavi. Ta kuća je verovatno zaštićena kao spomenik kulture prema svojoj arhitektonskoj građi. Ona je pripadala i danas je vlasništvo porodice Mladenović. Neki njihov daleki predak dobio je nadimak Širet, ali se dugo nije znalo šta ova reč znači. Ispostavilo se da je taj daleki predak za vreme dok je radio kao trgovački pomoćnik kod nekog gazde, sa burgijom izbušio svoju kašiku da bi tokom obedovanja pasulja, sva tečnost prošla kroz rupice na kašiki, a ostao samo pasulj. Neko od pomoćnika je posle više obedovanja primetio ovu prevaru, te je taj predak dobio nadimak Širet. Tačno preko puta kuće Mladenovića nalazila se osmogodišnja škola koja je pored velikih učionica imala fiskulturnu dvoranu. Ona je kasnije pretvorena u bioskopsku salu i mogla je da zadovolji potrebe građana. Naspram spratne kuće porodice Milićević ulazi se u ulicu Mačkov kamen. U ovoj ulici, na udaljenosti od oko sto pedeset metara, nalazi se most preko reke Bogoštice, a odatle, na udaljenosti od oko dvesta metara, nalazi se, u poprečnom položaju, velika stambena zgrada. U ovu zgradu nije se ulazilo spređa iako postoje dvokrilna vrata, već pozadi gde takođe postoje dvojna dvokrilna vrata manjih dimenzija. Zgrada ima četiri sprata, sa po šesnaest stanova u svakom ulazu. Svake četvrte ili pete godine fasada zgrade bi ponovo bila okrećena u istu boju kako bi povratila pređašnji sjaj. Sagrađena je davno između dva svetska rata. Prvobitno je bila namenjena kancelarijskim potrebama. Kratko je to trajalo. Završetkom rata odmah se ukazala potreba da se obezbede stanovi za oficire učesnike NOB-a i za policiju, kao i članove njihovih porodica. Tako je zgrada postala mesto za stanovanje oficirskih i milicionarskih porodica. Na samom početku njihovog stanovanja pojavili su se izvesni problemi. Najveći problem bio je taj što u zgradi nisu postojali nužnici. Bili su van zgrade u vidu drvenih klozeta, kojih je bilo nekoliko na udaljenosti od desetak metara levo od zgrade sa bočne strane. Nužnici su se brzo punili.

Nebeski koraci iznad Krupnja

Više njih, naročito starije osobe i deca, vršili su u toku noći nuždu van otvora na podu klozeta, a plašljive osobe pored samog zida spoljašnjeg dela zgrade. Za kratko vreme ovaj deo terena bio je pun ljudskog izmeta, na koji su u toku dana naletali rojevi muva i drugih insekata. Na kraju su počeli da dolaze psi lutalice da se naslađuju izmetom. Jedan oficir, po prirodi veoma pedantan, prijavio je ovu negativnu pojavu nadležnoj inspekciji. Ona je odmah reagovala plašeći se da ne dođe do neke epidemije. Kada su izašli na lice mesta imali su šta da vide. Pošto je bilo letnje vreme i toplo, smrad od izmeta širio se svuda unaokolo. Odmah je angažovano komunalno preduzeće, a nekoliko dana kasnije pojavili su se majstori vodoinstalateri koji su u svakom stanu u zajedničkoj pomoćnoj prostoriji ubacili ve-ce šolje i lavaboe, tako da je problem bio rešen. Istovremeno su komunalci porušili klozete, zatvorili rupe i ceo teren iza leve strane zgrade očistili i uredili. Dalje, levo od stambene zgrade kuda se produžava makadamski put, pedesetih godina prošloga veka sagrađena je još jedna zgrada na sprat koja je bila namenjena potrebama Šumske uprave. Zato su meštani ovu zgradu prozvali Šumska uprava. U prizemlju su bile poslovne prostorije, a na spratu stanovi za stanovanje namenjeni šumarskom inženjeru i njegovim pomoćnicima. Dalje od ove zgrade, levo u istom smeru, a na udaljenosti od oko trista metara, kada se pređe preko jednog potocića, nalazi se jedna uzbrdica sa desne strane na kojoj je mala kapija za ulaz u dvorište. Na uzvišenju dvorišta je kuća u kojoj je živela ugledna porodica Stakić. Sekretar Opštine, Sava Stakić, bio je u srodstvu sa ovom porodicom. U ovoj kući živela je udovica Bosiljka Bosa Stakić, čija reč se među ženama u komšiluku rado slušala kada su u pitanju saveti koje im je ona davala. Od troje dece koje je rodila najznačajniji je najmlađi po imenu Đurađ koga smo mi kao deca u stambenoj zgradi jednostavno zvali Đuka. Doktorirao je psihologiju i postao profesor na Univerzitetu gde je radio dugi niz godina. Istakao se kao odličan predavač, te je dobio mesto profesora na Univerzitetu u Pensilvaniji u SAD, gde se i sada nalazi sa svojom porodicom. On je za mene ostao ipak nedefinisana ličnost. Od malena je ispoljavao neke karakteristične osobine koje po meni nisu bile pozitivne. Dok smo još bili deca, ispred stambene zgrade pred prvi mrak uz prisustvo još nekih dečaka hvalio sam mu se da sam konačno uspeo da pronađem pogodan štap za pecanje. Rekao sam mu da sam ga pronašao u njegovoj šumi i da se valjda neće naljutiti što sam ga odsekao. Pažljivo me je saslušao rekavši mi: „Donesi mi štap da ga vidim.“

Ne sluteći ništa, otišao sam u podrum i odatle doneo štap predajući mu u ruke. On ga takoreći nije ni pogledao, već ga je dohvatio na dva kraja i lomio ga preko kolena na više mesta. Bio sam jednostavno zabezeknut njegovim postupkom. Još se čestito nisam ni snašao, a on mi reče: „Ovo će te naučiti da ubuduće bez mog odobrenja ne ulaziš u moju šumu, a još manje da mi praviš štetu.“

Rekavši ovo, odmah se udaljio, ostavivši me zabezeknutog. Štap za pećanje morao sam potražiti na drugoj strani. Neprijatnosti sa porodicom Stakić nisu bile okončane, već su se nastavile. Kada sam boravio u Bijeļjini gde sam pohađao gimnaziju, pojavili su se problemi sa mojom sestrom Slađanom koja je bila u sedmom razredu osmogodišnje škole. Kao po nekoj navici, majka se obratila Bosi za savet. Baš u to vreme kod nje je počeo stanovati jedan mladić po nadimku Živkelja koji se zaposlio na nekom poljoprivrednom gazdinstvu i koji je odlično znao matematiku. Iz tog predmeta Slađana je imala slabu ocenu, te je pretila opasnost da padne na popravni. Majka je prihvatila Bosin predlog, te je konačno postignut dogovor. Živkelja je dolazio kod nas u stan dva ili tri puta nedeljno podučavajući Slađanu iz ovog predmeta. Sve je teklo po planu. Međutim, jednoga dana u večernjim satima majka se vratila plačući u stan i na zaprepašćenje Slađanino ispričala da je u poverenju dobila obaveštenje od njene drugarice Borke da Đuka po varoši priča da ona živi sa Živkeljom. Ovu priču je i sam Živkelja potvrđivao kod svojih prijatelja. Bilo je, šta više, govora o tome da je u ovim pričama učestvovala i Bosa, ali ove informacije nisu potvrđene i proverene. Što se tiče Bose, majka nije htela da veruje da je u tim pričama i ona učestvovala. Jednog popodneva Živkelja je po običaju došao da održi čas. Po njemu se nije moglo ništa primetiti. Majka mu je kratko saopštila da časove više neće držati i koliko traži da mu se plati za dosadašnji rad. On je tobože bio iznenađen majčinom reakcijom, ali ništa nije prigovorio. Izraz lica moje majke bio je takav da se Živkelja nije usudio da je bilo šta priupita. Uzeo je novac i otišao. Mesec dana posle ovog događaja, jednoga dana u večernjim satima, Živkelja je iznenada ponovo došao. Stojeći na pragu upitao je majku: „Julijana, došao sam da ti nešto kažem. Dozvoli da uđem, jer mi savest ne da mira ako ti to ne kažem.“

„Izvoli, uđi, i reci šta imaš da mi kažeš?“

„Hteo sam da ti kažem da mi vas je žao. Kroz moja usta govorili su drugi a ne ja. Nisam bio svestan svega onoga što se oko mene događalo.“

Pri tome ju je upitno posmatrao očekujući njenu reakciju. Majka je bila pribrana kada ga je upitala: „Reci mi, ko su ti drugi koji su pričali laži kroz tvoja usta.“

„To vam ne mogu reći. Uostalom, i sami možete pretpostaviti ko je pustio takve glasine.“

„Jasno mi je“, odgovori mu majka. „Sada budi toliko ljubazan da napustiš moj stan, da opet ne bi dao povoda za neku priču o meni.“

Otišao je i više nikada nije došao. Sekretar Opštine Sava Stakić je mojoj majci načinio nenadoknadivu štetu. To je učinio potpuno svesno sa određenom namerom. U proleće 1963. godine sve je bilo spremno da se iz Krupnja selimo za Šabac. Majka je otišla kod sekretara Stakića upitavši ga kome je dužna da preda ključeve od stana, a on je odgovorio: „Julijana, vi ste dužni da ključeve predate Opštini, jer je ona vlasnik vašeg stana.“

Predala mu je ključeve u trenutku polaska za Šabac. Kada smo se smestili u privatnom smeštaju u Šapcu, majka je po savetu drugih otišla kod pukovnika Mirka Crvaka, komandanta garnizona, upitavši ga da li može dobiti stan od vojske ovde u Šapcu. Pukovnik Crvah ju je upitao: „Šta ste, drugarice Julijana, uradili sa onim stanom u Krupnju?“

„Ključeve od stana predala sam sekretaru Opštine, Savi Stakiću, jer mi je on rekao da je stan opštinski.“

„Nije tačno, drugarice Julijana. Stan pripada vojsci. Svi stanovi u toj zgradi pripadaju vojsci i organima unutrašnjih poslova. Predali ste stan Opštini, a mogli ste ga menjati za stan u Šapcu.“

„Šta sada da uradim?“, upita ga majka.

„Ništa, jer od vojske ne možete računati na stan. Obratite se predsedniku Saveza boraca ili predsedniku Udruženja penzionera za pomoć. Koliko mi je poznato, oni su nedavno formirali komisiju za dodelu stanova.“

Majka je gorko plakala zbog ove prevare sekretara Stakića, ali tu više pomoći nije bilo. Zahvaljujući njemu, kao podstanari čekali smo punih devet godina dok nismo dobili stan od Udruženja penzionera. Prošlo je od tada oko dvadeset i pet godina. Negde u drugoj polovini osamdesetih godina, jednog dana u moju kancelariju u sudu došao je inspektor SUP-a Šabac, Mile Josipović, koji mi je istovremeno bio zet u daljoj familiji Smiljanića, upitavši me: „Da li poznaješ jednu osobu po imenu Stakić Đurađ zvani Đuka? Pitam te zbog toga što je on iz Krupnja odakle si i ti rodom.“

Bio sam prilično iznenađen, te sam ga upitao: „Poznajem ga veoma dobro. Šta te on zanima?“

„Za par dana polažem kod njega ispit na fakultetu. To mi je poslednji ispit, ali ga nisam dobro utvrdio, pa mi je stalo da ga što pre položim, jer ako diplomiram, dobijam viši čin u SUP-u.“

„Imaš li možda njegov kućni broj telefona u Beogradu“, upitao sam ga.

„Nemam, ali ga mogu nabaviti do večeras.“ Rekao sam mu: „Dođi večeras kod mene kući sa njegovim brojem. Cenim da je najpogodnije vreme da ga uveče pozovem.“

Znajući kakav je bio u mlađim danima, osećao sam pomalo nervozu da ga pozovem. Ipak sam računao da je on sada cenjeni profesor na fakultetu i da će pristati na normalnu komunikaciju sa mnom. Imajući to u vidu rešio sam da ga pozovem. Okrenuo sam broj i odmah sam ga dobio.

Rekao sam: „Đuka, nadam se da si to ti na vezi. Ovde je Lale Smiljanić, tvoj drug iz mladalačkih dana.“

„Ooo, Lale, otkuda da mi se ti javiš? Kako prijatno iznenađenje. Znam da si sudija u Šapcu i da si magistrirao. To sam slučajno saznao u jednom nevezanom razgovoru u Krupnju. Nego, reci mi šta te je navelo da me pozoveš posle toliko godina?“

Ispričao sam mu pošteno u čemu je problem. Zamolio sam ako je moguće da Josipovića ne obori na ispitu jer ga je spremao, ali ga nije dobro utvrdio. Đuka mi je na to odgovorio: „Daćeš mi njegove podatke, a ja ću mu naravno pomoći ako mu je to poslednji ispit.“

Posle završetka razgovora i ja i Mile smo osetili olakšanje. Ispalo je više nego dobro, čemu se zaista nisam nadao. Nedelju dana posle ovog razgovora Mile se ponovo pojavio u mojoj kancelariji. Seo je na fotelju i upitno me posmatrao. Bio je bleđ i neispavan. Znao sam da nešto nije u redu. Setio sam se njegovog ispita, te sam ga upitao: „Šta je bilo na ispitu kod Đuke?“

Mile me je gledao ironično, sa blagim osmehom na licu. Rekao je: „Đuka me je oborio. Obećanje koje ti je dao nije ispunio. Ne bi bilo strašno što me je oborio da nije nešto drugo u pitanju.“

Posmatrao sam ga šta će reći. On je nastavio: „Osramotio me je pred drugim studentima kojih je bilo dosta u sali. Rekao mi je sa podsmehom: „A ti si onaj koji traži povlašćeni položaj kod moga druga iz Krupnja. Tražiš da ti poklonim šesticu bez učenja. Uznemiravate me privatno telefonom. Kako te nije sramota? Izvlači pitanja da vidimo šta si naučio.“ Tako me je oborio na ispitu. Bolje bi bilo da nismo ništa urgirali. Možda bih bolje prošao.“

Nebeski koraci iznad Krupnja

Dakle, Đuka je ostao kakav je bio u detinjstvu. Ponovo nisam razumeo ovakvo njegovo ponašanje. Nije morao da mi obeća, ali je mogao da mi kaže da na ovaj način Milu Josipoviću ne može izaći u susret. Ovako je mene ponovo ponizio, na isti način kao u Krupnju dok smo bili mladi. Njegovo ponašanje za mene je bilo enigma, jer i dan-danas ne znam njegov motiv. Ne verujem da se prema drugima ponašao isto kao prema meni.

U Krupnju postoji još jedna ulica. Kada se u centru pređe mostom preko reke Bogoštrice skreće se udesno ulicom koja ide severnom stranom prema naselju u kojem žive Romi islamske veroispovesti, muslimanskih imena i prezimena. U vreme moga dečastva kuće u ovom naselju bile su vrlo neugledne. Bile su prizemne pokrivenne ćerpičima. Malo njih zidano je ciglom. U nekoliko kuća zidovi su bili oblepljeni ilovačom i slamom, a na podovima je bila utabana zemlja. Malo ih je bilo sa betonskom podlogom, a samo poneka imala je podove od dasaka. Slična takva kuća, ali na sprat, nalazila se u podnožju Đulima. U njoj je sa svojom porodicom živeo ukopnik Žika Miladinović. U prvom braku imao je dvoje a u drugom troje dece. Od njegove kuće silazilo se pravo u centar grada, gde se nalazi ranije pomenuta poslastičarnica, a preko puta nje kuća na sprat porodice Milićević. Ulica kojom se išlo prema romskom naselju između desne bočne strane zgrade opštine, a sa druge strane reke Bogoštrice, široka je najmanje desetak metara, a od mosta do prvih naselja udaljenost je otprilike dvesta metara. Namerno se ovo napominje zbog toga što se u vreme kiša stvori velika količina blata. Teško se iz romske male izlazilo u centar varoši ili na glavnu ulicu sa čistom obućom. Skoro da je bilo nemoguće. Sve se to kasnije promenilo, ali je tako bilo u vreme kada se desio događaj koji predstavlja predmet pisanja priče u ovoj knjizi. Muslimanski živalj i naziv brda Đulim su rečiti dokazi da je ova varoš postojala još od 1417. godine, dakle, pre tačno šesto godina.

II DEO

Glavna ulica od mosta prema topionici antimona, duga oko kilometar i po, nosi naziv Ulica Vlade Zečevića zbog velikih zasluga koje je ovaj čovek, po zanimanju sveštenik, imao u Krupnju i celoj Rađevini. Ulica koja se nastavlja od pomenutog mosta prema školi i dalje poludesno prema mostu preko reke Zmajevac, duga oko kilometar, nosi ime Maršala Tita. Obe

ulice popločane su kaldrmom, a trotoari sitnijim kamenjem, malo uzdignutim iznad kolovoza. Namerno je tako urađeno da bi se u kišnim periodima voda sa trotoara slivala na ivicu kolovoza koji je bio nešto niži u odnosu na središni deo.

Krupanj se nalazi na nadmorskoj visini od 860 metara, zbog čega predstavlja turističko mesto sa perspektivom za turističku destinaciju. Veoma je pogodan za razvoj zimskih sportova, ali ni u prošlosti ni danas na tom planu nije ništa učinjeno, verovatno zbog toga što se još nije pojavio investitor koji bi imao računa da nešto učini. Za tako nešto postoji optimizam, ali se za sada čeka. Oдавno, pre otprilike pedeset i više godina, sagrađen je bazen, te je u toku leta mnogo domaćih kupaca. Dolaze turisti iz okolnih većih mesta, a zabeleženi su dolasci nekih nižerazrednih klubova iz Beograda na pripreme, jer na ovoj nadmorskoj visini i po konfiguraciji samog terena postoje izvanredni uslovi za to. Krupanj ima kredibilitet vazdušne banje, zbog čega se moj otac doselio ovde, jer je imao problema sa plućima. Došao je po savetu čuvenog doktora Duška Novakovića iz gradske bolnice u Novom Sadu, koji je pre i posle rata bio upravnik bolnice. Reka Kržava uliva se u reku Bogošticu u blizini centra varoši. Ove reke znale su da načine prava čuda kada naiđe provala oblaka. One valjaju sve pred sobom uz veliku buku. Dve godine nakon završetka rata one su poplavile skoro ceo Krupanj. Zbog toga su urađeni visoki nasipi, tako da više nije bilo opasnosti od poplava od ove dve reke. Na ravnoj površini terena, između reke Bogoštrice i Đulima, gde je bilo blata posle svake kiše, teren je nasipanjem poravnat i sagrađen je hotel koji je u to vreme bio remek-delo arhitekture. Svuda oko same zgrade sagrađene su terase sa zidovima od kamena sa više ulaza u zgradu. Teren oko hotela, sve do centra, pretvoren je u park sa posađenim brezama i drugim drvećem. Preko reke, naspram hotela, sagrađena su tri mosta od balvana namenjena isključivo pešacima, sa ogradama, te ih je zaista bilo lepo pogledati. Ispred glavne terase išlo se preko mosta koji je direktno bio povezan sa bazenom. Svojstvo vazdušne banje varoš je počela dobijati tek posle rata. Okolna brda su, kao i danas, prekrivena gustom šumom, isključivo listopadnim drvećem. Borove i jelove šume bilo je na najvišem vrhu Mačkovog kamena i prostirala se do Jagodnje i Boranje. Osim na ovim mestima, na inicijativu nadležnih organa izvršeno je pošumljavanje borovim rastinjem iznad stambene zgrade celom površinom tog brdovitog terena. U godinama posle rata kiše su često padale, što je dovelo do obrušavanja zemlje na ovom delu terena.

Nebeski koraci iznad Krupnja

Ogromna količina zemlje kretala se prema stambenoj zgradi, što je bilo opasno, te je Komunalna služba opštine odlučila da na ovom mestu posadi veliku količinu borovih rasadnika. Iza zgrade teren je poravnat i nabacana je velika količina krupnog kamenja koji je bagerom utaban duboko u zemlju. Tako se istovremeno dobio veliki ravni teren na radost dece školskog uzrasta koji su do mile volje igrali fudbal. U zgradi koja ima trideset i dva stana bilo je najmanje tridesetoro dece predškolskog i školskog uzrasta. Igranje loptom nije moglo proći bez razbijanja stakala na prozorima. Kazne za ovakve prestupe bile su neminovne. Stanari su besneli, ali su deca i pored pretrpljenih batina nastavljala po starom. Na drugom kraju ovog terena izgrađen je od kamena zid debljine oko sedamdeset centimetara, a dužine onoliko koliko je iznosila dužina zgrade. Iznad zida posađena su bagremova stabla u gustim redovima, jer je poznato da bagrem brzo raste i razvija duboko i široko korenje, koje sprečava osipanje zemlje posle obilnih kiša. Tako je sprečeno obrušavanje zemlje prema stambenoj zgradi, zgradi Šumske uprave i nekoliko prizemnih kuća koje su se nalazile u blizini i u kojima su stanovali viši partijski rukovodioci ili ratni vojni invalidi. Glavni rukovodilac ovih radova bio je Ivan Božić koji se u te poslove dobro razumevao, jer je bio jedan od retko školovanih ljudi, a imao je završenu Poljoprivrednu školu. Ovaj kraj je više bio poznat kao rudarski basen, naročito pre rata. Vađenje rude antimona i olova bilo je u punom jeku pred sam početak rata. Proizvodnja je po nalogu okupatora nastavljena i u toku rata za potrebe Nemačke. Izvađena ruda je prerađivana u Topionici kod samog ulaza u Krupanj. Iako je ova ruda predstavljala materijal opasan po zdravlje, ipak nije bila takvog intenziteta da bi predstavljala opasnost za stanovnike varoši i okolnih sela. Vazduh je bio čist i pun kiseonika zbog bogatog šumskog rastinja po okolnim brdima. Lekari u Šapcu i Loznici preporučivali su plućnim bolesnicima da borave u Krupnju zbog čistog vazduha i nadmorske visine.

III DEO

Varošica Krupanj ipak nema povoljan geografski položaj. Nalazi se u kotlini zapadnog dela Srbije. To je zabačena varoš okružena sa svih strana šumovitim brdima u čijem središtu se spajaju dve reke, a dalje malo niže, na udaljenosti od dvesta metara spajaju se sa rekama Zmajevac i Brštica,

formirajući jednu reku pod zajedničkim nazivom Likodra. One nisu reke u pravom smislu reči, jer svaka od njih nije šira od šest do osam metara, a dubine od deset do najviše dvadeset centimetara. Pre bi se moglo reći da su one rečice, ako se izuzmu virovi ispod vrba koji mogu biti duboki i više od sedamdeset centimetara. Deluju veoma miroljubivo kada normalno teku preko kamenja i kamenčića, a valovi vode stvaraju takve šumove koji umirujuće deluju na nervni sistem. Bilo je potrebno sestri na ogradicu drvenog mosta i slušati žuborenje vode, netremice posmatrati valove kako u svojoj bistrini prelaze preko kamenova. Trebalo bi svaki dan ovde sedeti najmanje pola sata da bi se čovečji organizam opustio i odmorio. Naročito je delovalo na psihu, u šta sam se i sam lično uverio kada sam dolazio na odmor u Krupanj. Ovo važi samo pod normalnim vremenskim uslovima, kada je vreme lepo i sunčano. Međutim, kada nađu sa zapada iz pravca Drine tmurni crni oblaci i kada sa neba prospu ogromnu količinu kiše, praćenu olujnim vetrom, reke jednostavno podivljaju. Bistra providna voda dobije sivu braonkastu boju, a talasi počnu da se penju u visinu i do jedan metar i njihova snaga nosi sve pred sobom uz jezivu jeku. Ima se utisak da sam đavo upravlja njima. Sve to postepeno nestaje sa prvim plavetnilom neba i kada vetrovi rasteraju oblake iza brda. U to vreme prilazi samoj varoši jako su otežani. Pred rat postojale su dve prepreke i to Gajića i Marića stena, zbog kojih teretna vozila nisu mogla bez poteškoća da prođu do Krupnja. Jedno takvo mesto bilo je iz pravca Likodre kada se pređe preko istoimene reke na drugo brdo gde se nalazi velika krivina sa leve na desnu stranu prema varoši, sa izgledom zategnutog luka. Uvek je postojala opasnost da teretno vozilo sklizne zbog neravnine i velikog nagiba i surva se u reku. Komandant nemačke vojske je po dolasku u Krupanj sa svojom jedinicom odmah naredio da se mobiliše veći broj muškaraca i žena koji će sa reke donositi kamenje na lice mesta. Uz pomoć nemačkih inženjera ovaj deo puta je ozidan, te je uspostavljen normalan prolaz nemačkih motorizovanih jedinica. Druga prepreka bila je u Zajači naspram rudnika u vidu oštrog uspinjanja i naglog pada na terenu koji je predstavljao usko grlo za prolaz teretnih vozila natovarenih rudom spremnom za topljenje u Topionici u Krupnju. Nemački komandant je naredio upravniku Aleksi Stevanoviću da se i ova prepreka otkloni, što je ovaj i učinio uz pomoć nemačkih inženjera. U to vreme ovim putem nije se moglo ići do Loznice, iako je razdaljina bila svega dvadeset i dva kilometra. Tek posle rata, nešto posle 1960. godine, ovaj put od Krupnja do

Nebeski koraci iznad Krupnja

Loznice je asfaltiran, te je tako uspostavljen normalan autobuski saobraćaj. Ipak ovaj put nije urađen po standardnim pravilima, jer je kolovoz bio veoma uzan, tako da su se veća vozila jedva mimoilazila. Osim toga, kolovoz nije kvalitetno urađen, tako da je stalno krpljen zbog ponovne pojave udarnih rupa i tako do današnjih dana. Isto tako, nije bio prohodan put do Ljubovije preko Mačkovog kamena iako od Krupnja do Ljubovije nema više od tridesetak kilometara. Ostaje jedino pravi put, koji je i najduži, preko Zavlake do Valjeva, Šapca i Loznice. On je koliko-toliko u stabilnom stanju i ide preko Likodre i Krasave do Mojkovića i Zavlake u dužini od oko osamnaest kilometara. Spaja se sa regionalnim putem Valjevo–Loznica. Najkraći put do Šapca je preko planine Cer. I ovi putevi su zbog nedostatka materijalnih sredstava loše urađeni, ali se ipak održavaju stalnim krpljenjem.

DRUGO POGLAVLJE

NASTANAK NAZIVA RAĐEVINA

I DEO

O nazivu Radevina nema mnogo podataka. Ime Krupanj datira iz 1417. godine i javlja se u dubrovačkim sudskim aktima. O čoveku po imenu Rađa još manje se zna, a ova oblast zapadne Srbije dobila je ime po njemu. To sigurno nije slučajno. Mora da je u svoje vreme imao velikih zasluga pa je njegovo ime ostalo trajno upamćeno i posle šesto godina otkako se Krupanj prvi put pominje kao naselje, varoš ili grad. Jedino znam da Rađa nije živio u vreme Prvog ili Drugog srpskog ustanka i da je bio vojvoda koji je imao svoju vojsku odnosno ustanike koji su kontrolisali ovaj deo zapadne Srbije. Polazilo se od pretpostavke da ga je Karađorđe ili Miloš Obrenović ovde ostavio sa jednim brojem ustanika koji su čuvali granicu do reke Drine celom dužinom od Ljubovije do Zvornika. Sa ovakvom pretpostavkom zaboravljaju se dve stvari: prva, da se u istorijskim dokumentima nigde ne pominje vojvoda Rađa, iako se o svim vojvodama iz doba ustanka dobro zna. Drugo, ovo područje zapadne Srbije je bilo u sastavu Zvorničkog sandžaka (kao dela Bosanskog pašaluka) sve do 1834. godine, kada je knez Miloš Obrenović ovu oblast zapadne Srbije pripojio Srbiji. Sve što je ostalo iz vremena vladavine Turske u Rađevini su Romi sa muslimanskim imenima i prezimenima i naziv brda Đulim koje doseže skoro do centra Krupnja. U svemu tome Rađevo ime se nigde ne spominje. Zbog toga smatram da nema ni govora o tome da je Rađ bio srpski vojvoda koji je rukovodio ustankom u ovom delu zapadne Srbije.